

30

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
VIERDE TRIMESTER 2010

Dit is het dertigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. Deze publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief-, documentatie- en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context. Tot de brede context van dit veiliggestelde erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

ADVN - ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37
[F] +32 [0]3-226 64 05
[E] info@advn.be
[W] www.advn.be
postrekening: 000-1587760-64
bankrekening: 419-8059591-83
bouw- en renovatiefonds: 419-8059599-91

Met steun van de
Vlaamse overheid

*Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken.
Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.*

Bijdragen

Tom Cobbaert, Koen De Scheemaeker, Sophie Gyselincx,
Liliane Joos, Frank Seberechts, Andreas Styne, Frans-Jos Verdoodt, Rita Verelst & Harry Wils

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Peter Maes, Gentbrugge

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselincx

Administratie

Marleen Deridder

Druk

New Goff, Mariakerke

Verantwoordelijke uitgever

Frans-Jos Verdoodt
Massemssesteenweg 321.A, 9230 Massemen

Koud water op de huid

Koud water op de huid. Dat is beslist een beklijvende titel voor een roman. En boeken zijn nu eenmaal van zeer grote betekenis in de maatschappij. De directeur van een gezaghebbend Vlaams weekblad windt daar zelfs geen doekjes om: “omdat boeken nu eenmaal belangrijker zijn dan een koning”.¹ Maar dat koude water en die huid verwijzen tevens naar iets dat in het dagelijkse leven nog veel belangrijker is dan een boek met een intrigerend verhaal. Namelijk de competentie om eerste zorgen te kunnen toedienen aan een medemens die in fysieke nood verkeert, bijvoorbeeld bij trauma's door brand. Die kennis evolueert echter snel. Koud water, dat minder dan vijf jaar geleden nog gold als hét adequate soelaas, is vandaag reeds enigszins achterhaald. Want thans luidt de regel: lauw stromend water.² Onze ervaringen en onze kennis worden vandaag razendsnel in mootjes gehakt, gekneet en herschikt. Niets is immers ouder dan wat wij gisteren hebben opgemerkt, geleerd, gelezen en goedgekeurd. Al die 'oude' dingen worden meteen, hier en nu, bijgezet in het giganteske pantheon van ons verleden. Wij noemen dat voortaan 'het erfgoed', kort en goed en in één globaal begrip: van archieven tot carnavalsoptochten, van vrome begijntjes tot pikante straatliedjes, van antieke marmeren bustes tot de boogvlaggen-op-een-stok in de winkelstraten, van de Griekse windmolens tot de koeltorens van Doel. Eén volk, één begrip en alles is gelijk aan alles. Postmodern, maar wel een beetje averechts.

Opgeborgen en verdwenen lijkt dus ook die sympathieke term *industriële archeologie*. En achterhaald wordt dan ook meteen die emotionele bril waarmee wij kunnen kijken naar dit soort archeologie: de hoge, bakstenen fabrieksschouwen zonder rook, de ateliers met bemoste glazen puntaken, de gesloten leerlooierijen en de sokkenfabrieken, de zwijgende cotonnières en de lege graansilo's. Kijken en luisteren kunnen wij ook naar die mooie, ritmische benamingen: de *Moulins de la Lys*, de *Hydroglisseur de l'Escaut*, de *Filature du Canal*, de *Glucoseries Réuniones*... Voor die ene keer vonden wij die Franse benamingen trouwens, *à titre d'exception*, mooi en terecht. Dat selectief oordelen bezorgde ons immers het warme gevoel van het heimwee naar die bijzondere industriële landschappen uit het verleden, al hadden die plaatjes natuurlijk ook wel hun zwarte keerzijde.

Is al die wereldse metafysica zomaar 'erfgoed'?

Het recht van een autonoom bestaan, buiten de moederschoot van het erfgoed, zou men ten slotte ook moeten toekennen aan de 'funeraire archeologie': de grafmonumenten, de soldatenkerkhoven, de ereparken, de inscripties die de doden herdenken en de levenden doen nadenken. Want die levenden zullen ooit wel eens uitglijden op het gladde pad van de dood: “*mors et fugacem persequitur virum*”.³ Is al die tijdeloosheid en al dat fluisterende graniet niet méér dan het vanzelfsprekende erfgoed? Ik wil daar toch nog een nachtje over nadenken. Want misschien is ook niets ouder dan de term die gisteren werd bedacht? Eenheidsbegrippen doen mij steeds weer denken aan het geloof dat bergen verzet. Gouden bergen worden dat voor de ene, luchtspiegelingen voor de andere.

FRANS-JOS VERDOODT | VOORZITTER VAN HET ADVN

- (1) R. Van Cauwelaert, Liebaers, in: *Knack*, jg. 40, 2010, nr. 46, p. 3.
 (2) *Hulpverlening voor reisleiders*, Toerisme Vlaanderen, s.l., s.d., p. 95.
 (3) Horatius, *Carmina*, 3, 2, 14: “de dood haalt u in, ook als u vlucht”.

HET ONDERZOEK NAAR DE AANHOUDINGEN EN WEGVOERINGEN VAN MEI 1940

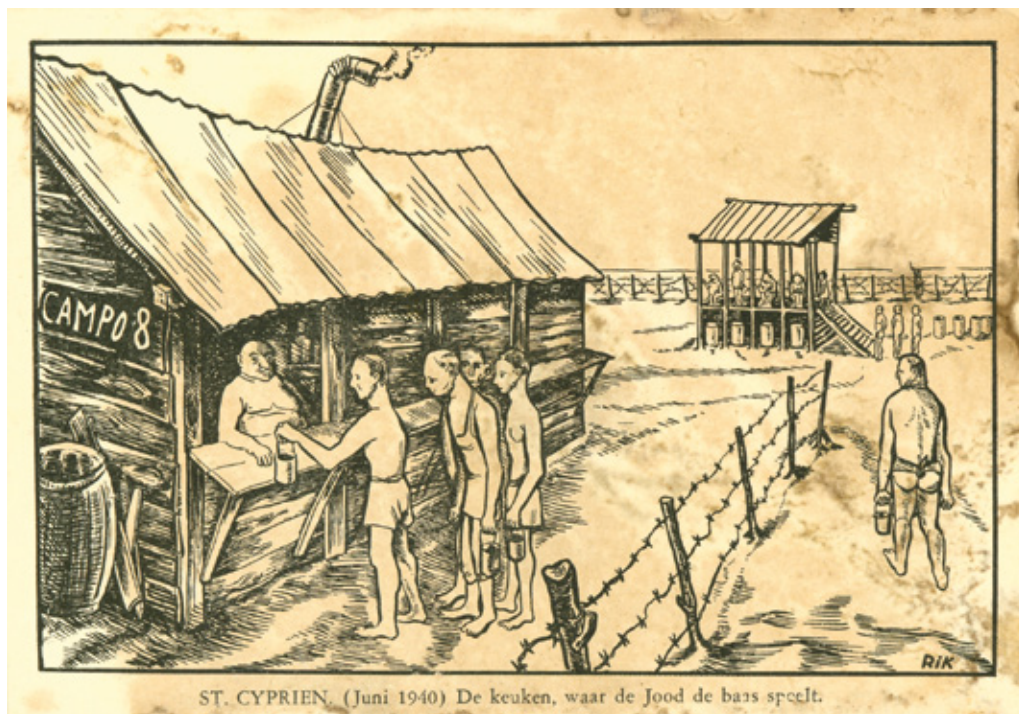
Een stand van zaken

In november 2005 besprak de commissie Institutionele Aangelegenheden van de Senaat het tussentijdse rapport van de werkgroep die in het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA) onderzoek verrichtte naar de betrokkenheid van de Belgische overheden bij de Jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. Eén van de kwesties die toen ter sprake kwam, was de aanhouding en de wegvoering van duizenden personen tijdens de meidagen van 1940. Emmanuel Debruyne zou deze zaak verder onderzoeken, voornamelijk dan in het licht van de Jodenvervolging; het resultaat hiervan is te lezen in *Gewillig België* (Brussel, 2007), het rapport van de werkgroep. Tijdens de bespreking van het tussentijdse rapport, en later bij de voorstelling van het definitieve rapport, drong senator Lionel Vandenberghe (Spirit) aan op een gelijkaardig onderzoek over de aanhoudingen en wegvoeringen van Vlaams-nationalisten in mei 1940. Hij oogstte alvast in de Senaat weinig enthousiasme. Omtrent het voorstel van Vandenberghe kan

wel een aantal bedenkingen worden geformuleerd. Men kan zich afvragen of het ogenblik zo geschikt was om de oproep te lanceren: de SOMA-historici zaten toen midden in een diepgaand onderzoek over één van de meest hallucinante elementen van de Tweede Wereldoorlog, namelijk de Jodenvervolging. Daarbij ging ook het Vlaams-nationalisme, dat sterk betrokken was bij allerlei vormen van collaboratie met de Duitse bezetter – politiek, administratief, militair – bepaald niet vrijuit. Ook inhoudelijk kan men zich vragen stellen bij het voorstel: de Vlaams-nationalisten vormden slechts een beperkte groep binnen de massa aangehouden personen. Er werden namelijk in de eerste plaats buitenlanders en joden, maar ook communisten, rexisten en zelfs politiek totaal inactieve personen gearresteerd. Het is niet wenselijk om bij een historisch onderzoek van de aanhoudingen en wegvoeringen alleen de focus te richten op een deel van de betrokkenen.

Enige tijd geleden is het ADVN echter met een onderzoek naar deze

episode uit de Tweede Wereldoorlog gestart. Het is – afgezien van een korte bijdrage van Maurice De Wilde in zijn televisiereeks over de Tweede Wereldoorlog en van de licentieverhandeling van P. Hennes (*De politieke verdachten van mei 1940*, KULeuven, 1993) – voor het eerst dat er een alomtvattende benadering gebeurt rond de aanhoudingen en wegvoeringen van mei 1940. In onderstaand artikel geven we een korte historische schets van de gebeurtenissen, enkele onderzoeksvragen en mogelijke hypothesen en een stand van zaken rond het reeds verrichte bronnenonderzoek en de nieuwe onderzoekspistes.

ST. CYPRIEN. (Juni 1940) De keuken, waar de Jood de baas speelt.

Schets van het dagelijkse leven in het kamp van Saint-Cyprien, juni 1940, met antisemitische commentaar. [ADVN, VPAY85/3]

De hulding van weggevoerden die verbleven in het kamp van Le Vernet door VNV-leider Staf De Clercq (derde van links), 28 mei 1941. [ADVN, VFA363]

De gebeurtenissen van mei 1940

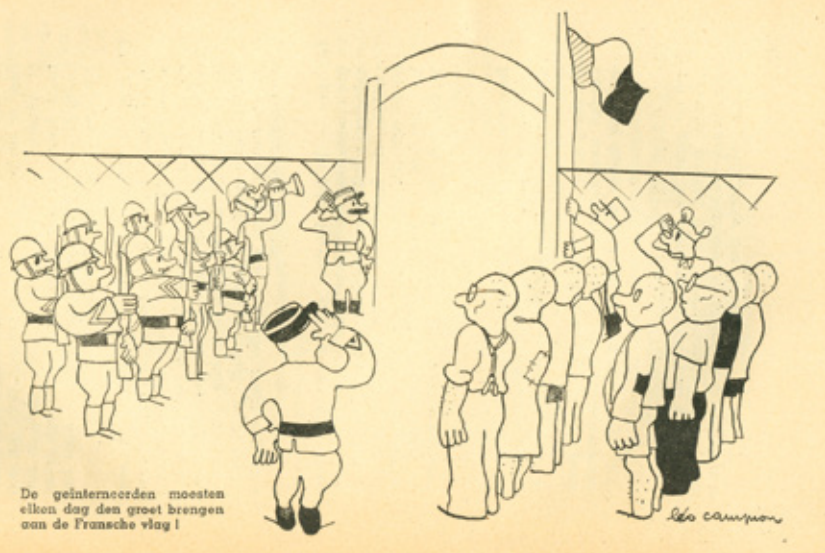
In de eerste dagen van de Duitse invasie in mei 1940 werden verschillende duizenden verdachte personen in België gearresteerd. Dat gebeurde zowel door het leger als door politiediensten, vaak in opdracht van gerechtelijke overheden of van de openbare veiligheid. Ook Britse en Franse troepen die het Belgische leger ter hulp kwamen, hielden tientallen personen aan. De arrestanten werden meestal naar gevangenis overgebracht. Sommigen kwamen in de loop van de volgende dagen vrij, maar anderen werden, naarmate de Duitsers verder oprukten, overgebracht naar gevangenis in het westen van het land. Vanaf 15 mei werden honderden van die gevangenen overgebracht naar Frankrijk, vaak samen met personen die reeds voor de invasie waren geïnterneerd. Dat gebeurde in veel gevallen met de 'spooktreinen', zo genoemd omdat hun inhoud en bestemming lange tijd onbekend bleven terwijl de passagiers de reis vaak in vreselijke omstandigheden maakten. Zoals gezegd ging het in hoofdzaak om buitenlanders en joden, maar voorts ook over communisten en andere linkse militanten, aanhangers van Rex, Vlaams-nationalisten en militanten van het Verdinaso (Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen).

In Frankrijk werden ze meestal overgegeven aan de Franse autoriteiten, die hen naar verschillende gevangenis en kampen overbrach-

ten. Velen werden ten slotte ondergebracht in interneringskampen in Zuid-Frankrijk. De namen zijn berucht: Le Vernet d'Ariège, Saint-Cyprien, Gurs, Bram, Rivesaltes, Le Récébédou e.a. Sommigen haalden deze bestemming niet: tientallen arrestanten kwamen onderweg door mishandelingen, ontberingen of executies om het leven. Bij hen onder meer Verdinasoleider Joris Van Severen, die samen met een aantal medegevangenen, in Abbeville werd doodgeschoten. In de loop van de zomer kwam een deel van deze gevangenen terug naar België, onder meer door politieke en administratieve acties vanuit het eigen land, maar ook door bemoeienis van de verdreven Belgische regering. De opgepakte joden bleven evenwel in de Zuid-Franse kampen achter. Na verloop van tijd werden ze via diverse kampen naar Drancy (nabij Parijs) en ten slotte naar Auschwitz (Polen) gedeporteerd, waar het merendeel omkwam. De bevrijde gevangenen met een Dinaso-, Rex- of Vlaams-nationalistische achtergrond kregen een plaats in de propagandamachine van de collaboratie. Ze werden meermaals gehuldigd en door de dagbladen geïnterviewd. Voor de communistische en andere linkse militanten was dit veel minder het geval en zeker na de Duitse inval in de Sovjet-Unie verdwenen velen van hen opnieuw in gevangenschap, of vervoegden het gewapend verzet. Nog tijdens de bezetting werden onderzoeken gedaan naar de rol van de Belgische gerechtelijke overheden in de aanhoudingen

ten. Velen werden ten slotte ondergebracht in interneringskampen in Zuid-Frankrijk. De namen zijn berucht: Le Vernet d'Ariège, Saint-Cyprien, Gurs, Bram, Rivesaltes, Le Récébédou e.a. Sommigen haalden deze bestemming niet: tientallen arrestanten kwamen onderweg door mishandelingen, ontberingen of executies om het leven. Bij hen onder meer Verdinasoleider Joris Van Severen, die samen met een aantal medegevangenen, in Abbeville werd doodgeschoten. In de loop van de zomer kwam een deel van deze gevangenen terug naar België, onder meer door politieke en administratieve acties vanuit het eigen land, maar ook door bemoeienis van de verdreven Belgische regering. De opgepakte joden bleven evenwel in de Zuid-Franse kampen achter. Na verloop van tijd werden ze via diverse kampen naar Drancy (nabij Parijs) en ten slotte naar Auschwitz (Polen) gedeporteerd, waar het merendeel omkwam. De bevrijde gevangenen met een Dinaso-, Rex- of Vlaams-nationalistische achtergrond kregen een plaats in de propagandamachine van de collaboratie. Ze werden meermaals gehuldigd en door de dagbladen geïnterviewd. Voor de communistische en andere linkse militanten was dit veel minder het geval en zeker na de Duitse inval in de Sovjet-Unie verdwenen velen van hen opnieuw in gevangenschap, of vervoegden het gewapend verzet. Nog tijdens de bezetting werden onderzoeken gedaan naar de rol van de Belgische gerechtelijke overheden in de aanhoudingen

De geïnterneerden moesten
elken dag den greet brengen
aan de Franse vlag!

De gevangenen in het kamp van Le Vernet, een pentekening van de hand van Léo Campion.
[ADVN, VB1724]

en wegvoeringen van mei 1940 en vooral naar figuren als auditeur-generaal Walter Ganshof van der Meersch en het hoofd van de openbare veiligheid Robert de Foy. De Foy keerde na enige tijd terug als secretaris-generaal voor justitie; Ganshof week uit naar Londen.

Reeds kort na de gebeurtenissen verschenen de eerste getuigenissen van personen die de arrestaties en de 'spooktreinen' aan den lijve hadden ondervonden. Het ging omzeggens uitsluitend over figuren die op dat ogenblik in de collaboratie actief waren. Niet zelden wezen zij naar de arrestaties als één van de redenen waarom zij zich engageerden in het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), de SS of Rex. Wellicht gaven de aanhoudingen niet de doorslag: de meesten van hen waren al voor de oorlog bekend als tegenstanders van de Belgische staat en/of van het democratische en parlementaire regime. Zij zetten gewoon hun engagement voort, nu hun beweging met nationaalsocialistische hulp de macht scheen te veroveren. De figuur en de nagedachtenis van Joris Van Severen werden vooral door het VNV, maar ook door de SS, opgenomen in hun ideologie en propaganda, al was de Verdinasoleider ver weg geëvolueerd van het Vlaams-nationalisme en stond hij niet echt bekend als een groot bewonderaar van het Duitse nationaalsocialisme.

Literatuuronderzoek

De kwestie rond de aanhoudingen en wegvoeringen van mei 1940 was al tijdens de Tweede Wereldoorlog in de literatuur een druk besproken onderwerp. Enkele voorbeelden hiervan zijn: Maurits Van Gijsegem, *Het bloedbad van Abbeville. Het verhaal van de spionnen-*

koorts en van de moord op Joris Van Severen (Antwerpen, 1941), Léon Degrelle, *Oorlog achter de tralies* (Brussel, s.d.), Robert de Rossius d'Humain, *De Bruxelles à Abbeville: une lettre de cachet sous le signe du triangle* (Brussel, 1940), Serge Doring, *L'école de la douleur: souvenirs d'un déporté politique* (Bruxelles, 1942), Ward Hermans, *Le Vernet-d'Ariège: van het Belgisch Parlement naar het Fransch Concentratie-kamp* (Turnhout, s.d.), René Lagrou, *Wij, verdachten* (Brussel, 1940), Antoon Mermans, *De parachutisten van Orléans: het verhaal der Vlaamsche weggevoerden 1940* (Antwerpen, 1940), André Van den Berghe, *Zes maanden Belgische terreur* (s.l., s.d.).

Na de oorlog werd gedurende jaren nauwelijks aandacht besteed aan de arrestaties en aan de wegvoeringen naar Frankrijk, behalve dan in revanchistische en in door de repressie getekende middens. Wel kreeg het tragische verscheiden van Joris Van Severen en zijn gezellen aandacht in diverse hagiografisch-biografische publicaties, bijvoorbeeld: F. Van Berckel, *De tragische dood van Joris van Severen en Jan Rijckooft*

Het boek verscheen tijdens de Tweede Wereldoorlog en was een verslag over Degrelles wegvoering en gevangenschap in Frankrijk tussen 10 mei en 22 juli 1940. [ADVN, VB2309]

(Abbeville, 20 mei 1940) (Zulte, 1960). Pas in de jaren 1970 kreeg de kwestie opnieuw wat meer aandacht. Dat was zeker de verdienste van Carlos H. Vlaemynck, die in 1977 zijn *Dossier Abbeville: arrestaties en deportaties in mei 1940* (Leuven, 1977) uitgaf, waarin hij de wegvoering en de dood van Joris Van Severen onderzocht. In 1984 voegde hij er *Naar Engeland gedeporteerd: Vlaamse geïnterneerden op het eiland Man 1940-1945* (Antwerpen, 1984) aan toe, het verhaal van enkele arrestanten van mei 1940 die de oorlog gedwongen in een Britse gevangenis doorbrachten. Wat opvalt is dat vooral de Vlaams-nationalistische kant van de zaak werd belicht. Over de wegvoering van communisten en rexisten verscheen er nauwelijks iets. De communistische betrokkenheid werd even aangeraakt door Jules Gérard-Libois en José Gotovitch in *L'An 40. La Belgique occupée* (Brussel, 1971) en door Rudi Van Doorslaer in *De Kommunistische Partij van België en het Sovjet-Duits niet-aanvalspakt* (Brussel, 1975), maar verder werd er nauwelijks aandacht aan besteed. Over het aandeel van Rex in de arrestaties bestaat nog meer onduidelijkheid.

Lange tijd bestond ook zo goed als niets over het grootste deel van de arrestanten: buitenlanders en joden. Anne Morelli publiceerde een tweetal bijdragen over de Italiaanse gemeenschap in België tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarin zij het had over de arrestaties van Italiaanse antifascisten – er werden geen gekende fascist opgepakt! – in de meidagen van 1940. Pas met de publicatie van *Gewillig België* werd het duidelijk in welke mate ook joden door de Belgische overheden werden opgepakt, geïnterneerd en weggevoerd, met alle gevolgen van dien. We kunnen ook nog het werk van M. Bervoets-Tragholz vermelden over *La liste de Saint-Cyprien* (Bruxelles, 2006), waarin de joodse aanwezigheid in dit kamp werd behandeld. Over de Duitse betrokkenheid hangt ook nog een waas, slechts enigszins verhelderd door een recente publicatie van Etienne Verhoeyen in *Wetenschappelijke tijdingen over De Abwehr en 'de ver-*

Kort na zijn gevangenschap schreef Antoon Mermans in een dagboek de belevenissen neer van de weggevoerden van mei 1940. [ADVN, VB2223]

dachten van mei 1940' (jg. 68, nr. 4, 2009, pp. 302-316). Andere recente publicaties die het vermelden waard zijn, handelen eens te meer over Abbeville: Gaby Warris getuigde in 1994 hierover in *Het bloedbad van Abbeville 20 mei 1940* (Antwerpen, 1994), terwijl Tim Trachet met *Het drama van Abbeville* (Antwerpen, 2009) een geslaagd overzicht van de feiten bezorgde.

Buitenlandse publicaties over de arrestaties in mei 1940 in België zijn onbestaand. Wel werd in Frankrijk, vooral sinds het laatste decennium van de twintigste eeuw, aandacht besteed

aan de interneringskampen in de zone die door de regering in Vichy werd bestuurd. De meeste van deze kampen waren oorspronkelijk opgericht om vluchtelingen, voormalige republikeinse militairen en Internationale Brigadisten uit Spanje op te vangen, aan het einde van de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939). Vanaf het najaar van 1939 bracht de Franse overheid er ook personen onder die verdacht konden worden van anti-Franse activiteiten (spionage, propaganda enz.). In juni 1940 werden er onder meer politieke gevangenen uit België in ondergebracht. Vanaf het najaar van 1940 diende een aantal kampen vooral voor het verzamelen van duizenden joden, als voorgeborchte van de hel van Drancy en Auschwitz. De publicaties over deze kampen behandelden vooral de aanwezigheid van de Spaanse vluchtelingen en militairen en van de joden; aan de buitenlandse politieke gevangenen van de zomer van 1940 werd nauwelijks aandacht besteed. Het belangrijkste werk over deze kampen is ongetwijfeld de doctoraalscriptie van Denis Peschanski, *Les camps français d'internement (1938-1946)* (Paris I Sorbonne, 2000). Daarnaast bestaan er tientallen kwalitatief sterk verschillende publicaties over de diverse kampen, geschreven door hardwerkende heemkundigen of academisch geschoolde historici.

VICHY, le 27 août 1940

INTERIEUR SURETE NATIONALE à
PREFET PERPIGNAN

Veuillez établir liste belges qui :

- 1° ayant été internés en Belgique ont été dirigés lors de leur arrivée en France sur camp de concentration;
- 2° Ayant été internés sur l'ordre des autorités françaises demandent à être remis aux autorités allemandes.

Remettre ces documents aux commissions belges habilitées par autorité allemande à procéder rapatriement des Belges ceux qui figurent sur liste précitée seront autorisés par Commission à regagner Belgique seront dirigés sous escorte à limite inter-zone, en empruntant convois rapatriés.

Les autres seront maintenus dans les camps sauf cas exception nels dont vous voudrez bien me saisir.

3° Division

ETRANGERS

PREFECTURE DES PYRENEES-ORIENTALES
-1-1-1-1-1-1-1-1-

COPIE CONFORME TRANSMISE à Monsieur le Sous-Préfet
de PRADES.

PERPIGNAN, le 28 août 1940

Pour le Préfet:
1er Chef de Division d'Ordonn.

In een rondschrijven van de Franse nationale veiligheid aan de prefect van Perpignan, Vichy, 27 augustus 1940, wordt gevraagd om lijsten op te maken met het oog op de repatriëring of verdere internering van Belgische politieke gevangenen.

[Archives Départementales des Pyrénées-Orientales, 109W297]

Nader onderzoek

Om een volledig overzicht van de gebeurtenissen en hun achtergronden samen te stellen, is het nodig om in de archieven en bibliotheken aan de slag te gaan. Er is overigens in de voorbije jaren heel wat nieuw materiaal ter beschikking gesteld van de onderzoeker. Voorbeelden hiervan zijn ongetwijfeld de archieven van de gevangenen en van de parketten, vooral dan in Vlaanderen. Het is mogelijk om dankzij deze nieuwe archieven een echte reconstructie te maken van wat er zich in de verschillende gerechtelijke arrondissementen heeft afgespeeld. Welke gerechtelijke instantie of politiedienst, welke

procureur des Konings, welke rijkswachtofficier heeft initiatieven genomen? Hoe werden de lijsten van verdachten samengesteld? Wie beschikte daarover en wat werd ermee gedaan? Wie zorgde voor de vrijlating of de wegvoering van de verdachten? Welke gerechtelijke stappen werden tijdens de bezetting ondernomen om de gebeurtenissen te onderzoeken? Ook stedelijke en gemeentelijke archieven kunnen hier een bijdrage leveren. Het is echter afwachten of de regio's Brussel en Wallonië evenveel aan bod zullen komen als Vlaanderen, precies omdat daar de bewaring en de beschikbaarheid van de archieven voorlopig veel minder ver gevorderd is dan in Vlaanderen. In andere archieven (o.m. in SOMA, Algemeen Rijksarchief, Kadoc, Liberaal Archief, Amsab-ISG en ADVN) kan er worden gezocht naar hoe de Belgische overheden in België en nadien in Frankrijk met de kwestie bezig waren. Vragen als: in welke mate was de regering op de hoogte van de arrestaties en de wegvoeringen; wat werd er gedaan om de vrijlating van de gevangenen te bekomen en waarom werd er nauwelijks aandacht geschonken aan de buitenlandse en de joodse arrestanten kunnen hopelijk worden beantwoord. Daarnaast zijn er nog heel wat archieven en documenten in o.m. de Université Libre de Bruxelles (archief Ganshof van der Meersch), het ministerie van Buitenlandse Zaken, het Rode Kruis, het Auditoraat-Generaal, het Koninklijk Paleis (archief Joseph Pholien, archief Robert Capelle, archief Kabinet van Leopold III) en het Koninklijk Legermuseum, waaruit wellicht nog heel wat informatie kan worden geput. Het onderzoek zal ook gebruikmaken van bronnen uit buitenlandse archieven. Zo werden reeds – met gunstig gevolg – opzoeken gedaan in de Zuid-Franse departementsarchieven van Perpignan (Pyrénées-Orientales) en Foix (Ariège). Verder bevinden zich in de archieven van het Franse ministerie van Defensie, in Vincennes, documenten die informatie verschaffen over de betrokkenheid van het Franse 7de leger bij arrestaties, onder meer in de kuststreek. Gelijkaardige documenten, ditmaal over de British Expeditionary Force, liggen in Kew (nabij Londen) op onderzoek te wachten. [fs]

Bronnen bij deze bijdrage: C.H. Vlaemynck, *Dossier Abbeville: arrestaties en deportaties in mei 1940*, Leuven, 1977; R. Van Doorslaer (red.), E. Debruyne, F. Sebrechts, N. Wouters, m.m.v. L. Saerens, *Gewillig België. Overheid en Jodenvervolgung in België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Eindverslag van een onderzoek uitgevoerd door het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij in opdracht van de Federale regering en op vraag van de Belgische Senaat, 2004-2007*, Brussel, 2007.

De leeszaal van het ADVN is niet enkel een poort tot onderzoek, ook de voorbereiding en de ontwikkeling van publicaties, tentoonstellingen of mediaprogramma's vinden plaats op dit centrale punt. Vandaag stellen we u twee tentoonstellingen voor, die voor de inhoudelijke opbouw van hun expositie beroep deden op de collectie van het ADVN.

GETUIGEN VAN EEN MISSIE - FOTO'S UIT CONGO

In het Kadoc loopt een tentoonstelling in het kader van de herdenkingen van 125 jaar Congo Vrijstaat – de start van de Belgische aanwezigheid in Midden-Afrika – en 50 jaar onafhankelijkheid van Congo. Die toont bijna tweehonderd foto's van paters, broeders en zusters die België ruilden voor Congo om te getuigen van hun geloof. Ze zijn genomen uit de collecties van religieuze congregaties en missionaire instellingen en uit diverse persoonsarchieven die op Kadoc-K.U.Leuven worden

bewaard. De levensloop van 'de' missionaris is de rode draad doorheen deze verkenning van de Belgische religieuze aanwezigheid in Congo. Daarnaast presenteert de tentoonstelling de figuur van pater Leo Bittremieux (1881-1946) aan de hand van publicaties en brieven afkomstig uit het Kadoc en het ADVN. Bittremieux, scheutist en Mayombe-specialist, ligt aan de basis van de beeldencollectie die momenteel in het Leuvense museum M wordt getoond. Het ADVN stelde een 15-tal stukken ter beschikking afkomstig uit het archief van Bittremieux' broer Jozef, dat behoort tot het fonds Sint-Pietersabdij Steenbrugge (BE ADVN AC667). In de brieven aan zijn broer en ouders vanuit onder meer Kangu en Vaku beschreef Leo Bittremieux zijn dagelijks leven tussen de Mayombe, de bewondering voor hun taal en cultuur en zijn daaruit versterkte Vlaamsgezindheid. Opmerkelijk is de brief waarin hij de verzending van de N'kisi-beelden beschrijft die in M tentoongesteld worden.

Praktisch – 8 oktober 2010 - 22 januari 2011, elke werkdag van 9 tot 17u, za. van 9 tot 12.30u (gesloten 24/12 tot 2/1), gratis toegankelijk
Locatie Kadoc-K.U.Leuven, Vlamingenstraat 39, Leuven, kadoc.kuleuven.be

HET WERK VAN GOT - GOMMAAR TIMMERMANS

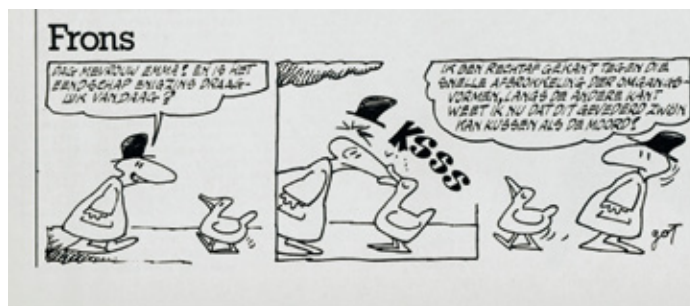
Het Timmermans-Opsomerhuis in Lier wijdt een expo aan Gommaar Timmermans (° Lier, 1930) naar aanleiding van zijn 80ste verjaardag. Hij noemt zichzelf een verteller, die zowel de gewone pen als de tekenpen hanteert. Onder de bescheiden schuilnaam goT neemt hij jarenlang menig lezer op sleeptouw met boeiende en verrassende verhalen en originele, maar tegelijk verhaalloze strips die uitblinken in fijn humoristische dialogen. In 1958 debuteert hij met cartoons in binnen- en buitenlandse bladen. Tot zijn bekendste tekenwerk behoren de reeksen *Fideel De Fluwelen Ridder* en *De Tweehoofdige Gevlekte Filodendron* die hij beide maakt voor de jeugdbijlage van de Standaardgroep. Van vriendelijk-melancholische kinderstrip evolueert goT naar lichtvoetige nonsensicale humorstrips in intellectuele bladen. In de jaren zeventig is hij vaste medewerker bij *Knack*. Tien jaar tekent hij voor het weekblad de stopcomics *Weber* en *Iambo-ree*. Na 1982 en tot hij op rust gaat in 1999 schrijft hij cursiefjes die hij zelf illustreert. In 1979 laat de toenmalige BRT van zijn verhaal *De Wonderwinkel* een 13-delige tekenfilmserie maken. Hij schrijft ook tal van kinderboeken en illustreert in opdracht van derden. In de tentoonstelling worden uit de tijdschriftencollectie van het ADVN enkele van zijn cartoons getoond die verschenen in *De Nieuwe* (1972) en *De Zwijger* (1982).

Praktisch – 16 oktober - 20 februari 2011

di. – zon. 10 tot 12u en 13 tot 17u (gesloten 25 en 26 december, 1 en 2 januari), toegang 2 euro

Catalogus 20 euro

Locatie Timmermans-Opsomerhuis, Netelaan 4, Lier, musea.lier.be

CURIOSUM IN HET VTB-VAB ARCHIEF

Een verzameling lakzegels van Leopold Slosse

De recente verwerking van het audiovisuele materiaal uit het VTB-VAB archief (BE ADVN AC453) bracht een merkwaardige vondst aan het licht onder de vorm van een verzameling lakzegels. Lakzegels werden gebruikt om belangrijke, vertrouwelijke documenten te verzegelen en te beschermen tegen ongeoorloofd lezen. Ze garanderen evenzeer de authenticiteit van de stukken waarop ze werden aangebracht. Door familiewapens of initialen in de lak te stempelen, verleenden ze de zegelaar autoriteit en identiteit. De in het VTB-VAB archief aangetroffen verzameling bevat voornamelijk lakzegels van adellijke en andere vooraanstaande families met 1852 als oudste en 1914 als recentste verifieerbare datum. Volgens het opschrift van de omslag waarin de zegels zich bevonden, behoorden ze toe aan de Rumbeekse pastoor Leopold Slosse.

Leopold Slosse werd geboren op Allerzielen-dag 1842 in Marke en groeide op als enig kind in een welstellende boerenfamilie. Hij studeerde Latijn tijdens zijn collegejaren in Kortrijk (1856-1862) en later filosofie aan het Klein Seminarie in Roeselare (1862-1863). In oktober 1863 trad Slosse binnen in het Groot Seminarie van Brugge en werd er tot priester gewijd op

Pastoor Slosse op reis in Nederland, 1910.
[ADVN, VFA1582]

15 juni 1867. Hij werd eerst aangesteld als priester-leraar aan het Sint-Aloysiusgesticht van Diksmuide en vervolgens als kapelaan in Sint-Kruis bij Brugge. Reeds als jonge seminarist was Slosse in Brugge bevriend met Guido Gezelle. Later werkte hij mee aan het cultureel en volksdidactisch weekblad *Rond den Heerd* dat door Gezelle was opgericht (1865). Voorts kwam hij tijdens zijn priesterstudies in contact met kanunnik G.F. Tanghe, die Slosses interesse voor heemkunde verder aanwakkerde door hem bij zijn overlijden zijn ganse bibliotheek met tal van heemkundige studies na te laten. In 1872 werd Slosse als kapelaan overgeplaatst naar Izegem. Zijn eerste pastorij was die van Kooigem (1891) en ten slotte die van Rumbeke (1896). In Rumbeke bleef Slosse tot aan zijn dood op 31 maart 1920, hij was toen 78 jaar.

Tot op heden situeert de verdienste van pastoor Slosse zich vooral op heemkundig vlak. Vanaf zijn studentenjaren tot daags voor zijn dood heeft Slosse gezocht, opgetekend en verzameld met het *ne pereant*^o als leidmotief. Zo verzamelde hij een uitgebreide hoeveelheid documenten met betrekking tot de lokale geschiedenis van Groot-Kortrijk en de geschiedenis van West-Vlaanderen in het algemeen. Het resulteerde in een indrukwekkende genealogische verzameling van bidprentjes, rouw- en trouwbrieven, stambomen en een heuse documentatiecollectie onder de vorm van biografische plak- en knipselboeken. Vermeldenswaard is het *Memoriale Rumbecanum*, met als basis zijn Rumbeekse parochiedagboek aangevuld met persoonlijke notities.

Lakzegels. [ADVN, VQT61/2]

Verder werkte Slosse mee aan twee heemkundige reeksen en stak hij veel energie in zijn collectie boeken en handschriften.

Na zijn dood geraakte zijn nalatenschap verspreid en kwamen zijn collecties terecht bij verschillende instellingen. Veruit het grootste gedeelte ervan, waaronder de collectie bidprentjes, bevindt zich in de Kortrijkse Stadsbibliotheek (Fonds Slosse). Een gedeelte van de gedachtenisprentjes – m.n. die van West-Vlaamse priesters – kwam echter terecht in het Bisschoppelijk Archief van Brugge, een ander gedeelte werd verworven door de Leuvense Universiteitsbibliotheek. De Izegemse dekenij bezit de tweede grootste Slosse-verzameling: 25 boekdelen met archiefmateriaal omtrent zijn verblijf in de parochie. Het *Memoriale Rumbecanum* ten slotte bleef in Rumbeke maar raakte bij de verhuis van de pastorijs verloren en is tot op heden spoorloos. Hoe Slosses verzameling lakzegels verzeild geraakte in het VTB-VAB archief blijft een raadsel. De interesse voor heemkunde en genealogie van VTB-VAB en van toenmalig voorzitter Jozef Van Overstraeten, kan een mogelijke uitleg zijn, maar verklaart slechts gedeeltelijk deze eigenaardige vondst. [u]

Met dank aan Ann Augustyn

^oNe pereant = opdat er niets verloren ga

Bronnen bij deze bijdrage: A. Augustyn, *Leopold Slosse en de grote rijkdom aan biografische gegevens in zijn nalatenschap*, Antwerpen, 1996 (onuitgegeven eindverhandeling); J. Delbaere-Dumoulin, *Pastor Slosse. Door hem zelf*, s.l., [1942].

VAN NEDERDUITSE SCHAVUIT TOT VLAAMS-NATIONALIST

Tijl Uilenspiegel

Toen Paul De Bruyne in 1952 deze tekening van een Vlaams-nationalistische Tijl Uilenspiegel aan het papier toevertrouwde, had de schalkse held reeds alle sferen van het Belgische politieke spectrum mee vorm gegeven. Zijn eerste optreden maakte Tijl in een volksboek dat verscheen in het tweede decennium van de 16de eeuw en dat sinds 1971 met grote zekerheid wordt toegeschreven aan Herman Bote, een boekhouder uit Braunschweig in Duitsland.

Dit volksboek, dat volgens het principe van de ironische omkering de mensen een spiegel voorhield om te begrijpen hoe ze zich niet moesten gedragen, kende een groot succes. Tijl Uilenspiegel stak al vlug de grens over en nog voor 1550 dook hij op in Antwerpen in een Nederlandstalige versie van het volksboek, gedrukt bij Michiel Hillen van Hoochstraten. Tijl Uilenspiegel was zeer geliefd bij het gewone volk. Hij was niet mals voor de gezagdragers en zijn verhalen werden door machthebbers zelfs als gevaarlijk bestempeld. Een politieke tegenstander was hij op dat moment nog niet maar de Spanjaarden bijvoorbeeld plaatsten zijn te boek gestelde fratsen in 1570 op de index. Zo bleef Tijl Uilenspiegel tamelijk eenduidig verder leven tot Charles De Coster in 1867 zijn *Légende d'Uilenspiegel* uitgaf. Daarin liet hij Tijl optreden als antiklerikale verzetsheld en geus tegen de Spanjaarden in de 16de eeuw met als doel het recht van de volkeren op politieke zelfbeschikking te onderstrepen. Concreet beoogde hij het Franse imperialisme onder Napoleon III waarvoor de jonge Belgische natie beducht moest zijn. Hiermee deed Tijl Uilenspiegel definitief zijn intrede in het politieke pantheon waarbij elke

strekking op de eerste rij stond om hem te recupereren voor haar ideologie. Zo zien we hem in de decennia na het verschijnen van De Costers boek opduiken als een communistische bevrijder, een katholieke Vlaams-nationalist, een nationaalsocialist, een (Vlaamse) collaborateur en een (Belgische) verzetsheld.

De meest geslaagde recuperatie gebeurde toch door het Vlaams-nationale kamp. Men moest hiervoor wel het antiroomse karakter van De Costers Uilenspiegel een aanvaardbare wending geven. Mensen zoals Wies Moens en Anton Van de Velde slaagden hierin met verve in hun teksten en toneelstukken. Samen met de radicale Vlaams-nationalisten kwam ook Uilenspiegel tijdens de oorlogsjaren in troebelen vaarwater terecht. Al snel na de oorlog bleek Uilenspiegel over oneindig veel veerkracht en overlevingsdrang te beschikken want samen met de heropgebouwde IJzertoren ging hij het heroplevende Vlaams-nationalisme symboliseren. Dit alles vond zijn samenvatting in de hier voorgestelde prent waarop een triomfantelijke Tijl Uilenspiegel wordt omgeven door een maximum aan

Vlaams-nationalistische attributen zoals de trommel, het leeuwenschild en de leeuwen-vlag, de goedendag, de blauwvoet die de uil vervangt en het runenteken van de levensboom als kenteken van het naoorlogse radicale Vlaams-nationalisme. Met het inwilligen van vele Vlaamse eisen verdween de politieke Uilenspiegelfiguur geleidelijk naar de achtergrond en bleef er voornamelijk een folkloristische versie over. [HW]

Bron bij deze bijdrage: M. Beyen, *Held voor alle werk. De vele gedaanten van Tijl Uilenspiegel*, Antwerpen, 1998.

In 1952 tekende Paul De Bruyne zijn versie van Tijl Uilenspiegel.
[ADV, VPB48]

EENDRACHT MAAKT MACHT

Een tijdschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen (1846-1879)

In de Vlaamse ontvoogdingsstrijd stond van bij het begin de eis voor de erkenning van de Nederlandse taal centraal. In de aanvangsfase sprongen heel wat literatoren en literatuurhistorici hiervoor in de bres. Zij vervulden immers een voorbeeldfunctie: de effectieve 'letteroefening' in de volkstaal en de studie van het eigen, literaire verleden. Literatuur beschermde en ontwikkelde de Vlaamse identiteit. Geleidelijk aan ontwikkelde zich een literair netwerk waarin de studie van het verleden en de beoefening van de letteren, kunsten en wetenschappen centraal stonden. Zo werden er literair-artistieke tijdschriften en jaarboeken opgericht waarin jonge literatoren aan het woord kwamen, werd er deelgenomen aan literaire wedstrijden en werden er allerlei genootschappen, leesgezelschappen of wetenschappelijke verenigingen gesticht. Dit uiteraard in combinatie met een groeiend literair geïnteresseerd publiek. Naarmate de Vlaamse beweging zich meer op het politieke terrein bewoog, o.m. met de eerste taalgierven en -eisen, werd aan literatuur een meer afgebakende culturele rol bedeed. Dit betekende echter niet dat de literatuur zich aan die politieke sfeer kon onttrekken, integendeel. Ideologische verscheidenheid tussen Vlaamsgezinde literatoren zorgde ook voor de opsplitsing in het literaire veld.

Op 7 juni 1846 verscheen het eerste nummer van *De Eendragt* – later *De Eendracht* – een *Veertiendaegsch Tydschrift voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen*. Het vier pagina's tellende zondagsblad was de

voortzetting van het vroegere *Kunst- en Letterblad*. Het tijdschrift was in de eerste plaats het orgaan van het literaire genootschap De Tael is gan(t)sch het Volk en van het Vlaamsch Gezelschap, een politiek-culturele kring uit Gent. Daarnaast was het ook een spreekbuis voor eenieder die het gebruik van de Nederlandse taal wenste te stimuleren en te verspreiden. De beginredactie van het blad werd gevormd door Eduard Degerickx, Jacob F. Heremans, Ferdinand A. Snellaert, Prudens Van Duyse en Frans Rens. Deze laatste was de hoofdredacteur én bezieler van het blad. Rens werd na zijn dood in 1874 vervangen door Hendrik Keurvels. Aan het tijdschrift werkten nog andere grote namen mee. Terug

te vinden zijn onder meer artikelen van de hand van Hendrik Conscience, Karel Bogaerd, Frans de Potter, Jules de Saint-Genois en Julius Vuylsteke, maar ook van de Nederlanders Jozef Albert Alberdingk Thym en Hendrik Tollens. Het tijdschrift werd grotendeels uitgegeven door de Gentse Drukkery der Gebroeders Michiels. Van 1876 tot mei 1878 verscheen het blad echter bij drukkerij F.-L. Dullé-Plus. Nadien werden de laatste afleveringen gedrukt bij de Drukkerij Hendrik Keurvels. Het blad kreeg in zijn eindfase een extra impuls en verscheen 2 jaargangen lang (van 1876 tot 1877) wekelijks. In 1879 werd er definitief een punt achter gezet.

De Eendragt was een algemeen cultureel en politiek gematigd tijdschrift. Het blad was liberaal geïnspireerd. Het hield onder meer de actualiteit op het gebied van kunst en letteren bij, volgde het toneel en de tentoonstellingen op de voet en bracht geregeld recensies over verschenen boeken en tijdschriften. In de vaste rubriek '*Mengelingen*' werd er onder meer verslag uitgebracht over de Nederlandse Taal- en Letterkundige Congressen, literaire wedstrijden, bekroningen, muziekvoorstellingen, schilderkunst of activiteiten van verenigingen. Naarmate de Vlaams-politieke bewustwording groeide, besteedde het blad ook meer aandacht aan de taaltoestanden, bv. in het onderwijs en het rechtswezen. Het tijdschrift werd geleidelijk aan een klankbord van de Vlaamse beweging. [56]

Bronnen bij deze bijdrage: P. Couttenier, e.a., *Literatuur en V.B.*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, dl. 2, pp. 1939-1950; A. Deprez, *Eendragt, De*, in: *NEVB [...]*, dl. 1, p. 1050.

Eendragt publiceerde zijn allereerste nummer op 7 juni 1846 als voortzetting van het *Kunst- en Letterblad*. [ADV, VY1228]

Met de dood in het hart

Wilfried Martens (°1936), een der meest notoire katholieke politici na de Tweede Wereldoorlog, trad in zijn partij (CVP/PSC, thans CD&V/Cdh) nadrukkelijk naar voren nadat die partij op 5 juli 1963 (in het kasteel Hertoginnedal) *"met de dood in het hart"* had ingestemd met een politiek compromis rondom de Communautaire Kwestie in België. Martens' beslissing om de 'Vlaamse zaak' via die partijpolitieke weg te realiseren was niet evident, de pragmatische katholieke partij kende immers een spectaculaire leegloop op haar flamingantische vleugel, grotendeels ten voordele van de radicale Vlaams-nationalisten van de Volksunie, die tussen 1961 en 1965 een opvallende opgang kenden. De akkoorden en de wetten die uit het Hertoginnedal fenomeen ontstonden, werden langs beide zijden van de taalgrens fel gecontesteerd. De Vlaams-Waalse taalgrens was overigens slechts enkele maanden voordien quasi definitief vastgelegd – de Duits-Waalse zou later volgen. Dat Hertoginnedal fenomeen zou een scharniermoment vormen voor de institutionele evolutie in België, van de vier staatshervormende grondwetswijzingen (1970/71, 1980, 1988, 1993) tot het Lambermontakkoord (2001) en het Lombardakkoord (2001).

De Vlaams-radicalen scharnierperiode van 1961-1965 zou minder dan vijftien jaar later worden gevolgd door een enigszins vergelijkbaar scharniermoment: de Volksunie participeerde in 1976/1977 nadrukkelijk in de staatshervormende Egmont- en Stuyvenbergakkoorden, betaalde een zware electorale prijs voor haar pragmatisme en verloor vanaf 1978 systematisch haar radicaal-nationalistische vleugel. Deze laatste organiseerde zich

als Vlaams Blok en legde in 1981 de electorale basis voor haar latere opgang.

Dergelijke spraakmakende partijpolitieke kenteringen dalen uiteraard niet eensklaps uit de electorale hemel. Jaren voor de 'vlucht' van talrijke groepen radicale Vlaamsgezinden naar de Volksunie, kon de CVP steeds moeizamer een antwoord bieden aan de groeiende Vlaamse agitatie die zich ontwikkelde bij het bestrijden van *"de samenzwering tegen Vlaanderen"*. De opstandige geest die waaide doorheen de omvangrijke Vlaamse manifestaties (de IJzerbedevaarten, de massale Zangfeesten, de Marsen op Brussel e.a.) verstevigde het Vlaamse verzet tegen de talentellingen, stimuleerde de eis tot vastlegging van de taalgrens, versterkte de roep om federalisme en zette de katholieke partij en haar horige organisaties stevig onder druk. 'Hertoginnedal' wrikte ten slotte het hek los van de dam. De Vlaams-nationalisten konden vervolgens aan hun opgang beginnen. Maar eens hun partij voldoende groot en zelfverzekerd was geworden om te kunnen participeren aan de macht en om daartoe de nodige compromissen te sluiten met de andere politieke families, brak ook daar de kruik. Dat laatste gebeurde tijdens de periode die volgde op de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden. De Volksuniekruike had tijdens de voorgaande jaren reeds vele scheuren opgelopen: de links-rechtstegenstelling tussen de top en de basis, de ethische kwesties, de nawerking van het onverwerkte verleden van collaboratie en repressie, het conflict tussen het civiele nationalisme en de herleving van het vooroorlogs integraal-katholieke nationalisme.

Een affiche toont de verdeeldheid in de Vlaams-nationalistische rangen n.a.v. het Egmontpact. [ADVN, VAFA 415]

Wat 'Hertoginnedal' was geweest voor de katholieke partij, werden thans, mutatis mutandis, 'Egmont en Stuyvenberg' voor de Vlaams-nationale partij. *"De politieke toestand hier: de Vl. Nat. zijn op hol geslagen"*, schreef de Gentenaar en gewezen Dinaso- en SS-militant Jef François (1901-1996) op 26 juni 1977 aan zijn (in Buenos Aires verblijvende) stads- en geestesgenoot Leo Poppe (1911-1997). Aan die brief uit juni 1977, een maand nadat het in Vlaanderen fel gecontesteerde Egmontpact was goedgekeurd, hangt Frank Seberechts in dit Wt-nummer zijn *"Het allegaartje dat nu bekookstofd wordt."* Jef François schrijft Leo Poppe over de oppositie rondom het Egmontpact en de ontstaansomstandigheden van het Vlaams Blok op. In dat artikel komen o.m. de dieperliggende ideologische doelstellingen

V.l.n.r. Hendrik Luyten, Dom Modest Van Assche, Jozef Van Opdenbosch, Jan Pieter Bernaerts en Frans Daels, Knokke, 21 augustus 1939. [ADVN, VFA8892]

aan bod die leefden onder de sceptici binnen de Vlaams-nationalistische Volksunie. Nu diezelfde Volksunie zich had opgeworpen als een van de drijvende krachten bij het tot stand komen van het in hun ogen 'verraderlijke' Egmontakkoord werden diezelfde sceptici echte tegenstanders.

De verdeeldheid omtrent het Egmontpact legde definitief de scheuren bloot die zich sinds meer dan een decennium hadden ontwikkeld binnen het partijpolitieke én het niet-partijpolitieke Vlaams-nationalisme. Vooral in die laatste groep aanhangers bevonden zich organisaties en persoonlijkheden van wie de ideologische wortels zich situeerden in de tussenoorlogse periode, zowel ter rechterzijde als ter linkerzijde, al kan men die links-rechtsduiding natuurlijk niet meteen retroactief gaan toepassen. Eén van die wortels – en niet de minste – uit het interbellum kan geduid worden

Maurits Meert tijdens de militaire opleiding van de groep, Wannerheide, april 1940. [Collectie Etienne Verhoeyen]

als het integralistisch-katholieke Vlaams-nationalisme, dat vooral in West-Vlaanderen opgang maakte via de bekende priesters zoals Robrecht De Smet, Leo Dumoulin, Maurits Geerardyn, Odiel Spruytte en Cyriel Verschaeve. Maar ook in andere regio's kwamen geestelijken aan het woord die aansloten bij die strekking. Eén onder hen is de Oost-Vlaamse jezuïetenpater Jozef Van Opdenbosch (1892-1944), over wie Chistian De Borchgrave zijn *Een boegbeeld van het integraal-katholieke Vlaams-nationalisme: Jozef Van Opdenbosch s.j. (1892-1944)* publiceert. Jozef Van Opdenbosch gold als een van de belangrijkste steunpilaren van het AKVS (Algemeen Katholiek Vlaamsch Hoogstudentenverbond), dat naar het woord van Louis Vos tijdens de dertiger jaren van vorige eeuw werd "doodgeknepen door kerkelijke

verbodsbepalingen en weggeconcentreerd door de nieuwe K[atholieke] A[ctie]-formaties" en ten slotte ten onder ging "aan interne tegenstellingen en spanningen in het Vlaams-nationalistische kamp".

Dat de radicale Vlaams-nationalisten die zich tijdens het interbellum inschreven in de Nieuwe Orde en op zijn minst negen naar een door Duitsland gefaciliteerde toekomstige rol voor Vlaanderen, is stilaan historigrafisch gemeengoed geworden. Anderzijds schrijft Etienne Verhoeyen dat de Duitsers van hun kant – net als tijdens de voorgaande decennia – geïnteresseerd waren in de 'Flamenfrage', maar dat "over de voorbereiding van de Duitse bezetting van België in mei 1940 [nog maar] weinig [bekend is]". Verhoeyen wil daarom in zijn *Een Duits netwerk bij de voorbereiding van de Militärverwaltung in*

België (1939-1940) enig scherper licht werpen op die problematiek. Meer bepaald gaat het hier om de 'Sondergruppe Student', genoemd naar de Duitse generaal Kurt Student (1890-1940). Eén van de 'Vlaamse' leden van de groep was Maurits Meert (1904-), een genaturaliseerde Duitser en de zoon van de oud-activist Leo Meert (1880-1963). Behalve Meert, behoorden ook nog een aantal andere Vlamingen tot

de Sondergruppe, bijna allen afkomstig uit het activistische milieu en/of het Vlaams-nationalisme in algemene zin. De Duitse leden van de groep hadden bijna allen intellectuele banden met het Vlaanderen van tijdens het interbellum. Meert zou overigens nog gedurende de gehele oorlogsperiode in contact blijven met de Duitse bezetter.

De voorbereiding, het verloop en de naderking van het activisme lopen als een verklarende 'rode draad' doorheen de geschiedenis van het Vlaams-nationalisme. Ook omtrent de Belgische repressie tegenover de actoren van die episode van collaboratie, beschikken wij over ruim historiografisch materiaal. Toch stelt Jos Monballyu in zijn *Het uur van de vergelding. Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger*

Familiefoto met André De Muylder (tweede van links), zijn echtgenote Martha Möller (uiterst rechts), zijn ongehuwde schoonzus Stephanie Möller (uiterst links), zijn schoonmoeder (rechts van hem), zijn schoonzus Mariette Möller (tweede rechts van hem) en haar echtgenoot Jean Goffaux. Laatstgenoemden werden op 10 juni 1921 beiden door het Assisenhof van Brabant veroordeeld tot de doodstraf wegens spionage voor de Duitsers. [RABA, Krijgshof]

(23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1 met enige verwondering vast dat "niemand van die historici een precieze omschrijving geeft van de notie activisme zoals die werd gehanteerd door de verschillende gerechtelijke instanties die zich na de Eerste Wereldoorlog met die strafrechtelijke repressie ervan bezig hielden". Daarenboven stelt de auteur vast dat geen enkele onder de betrokken historiografen zich steunt op 'de bron bij uitstek' om de naoorlogse repressie te beschrijven, nl. de gerechtelijke archieven van de instellingen die de repressie uitvoerden. De vaststelling van Monballyu is op zijn minst zeer opmerkelijk te noemen en zij roept daarom grote verwachtingen op ten opzichte van het juridisch-historisch onderzoek, waarvan de auteur in onderhavig *Wt*-nummer een proeve levert. [FvJ]

(1) P. Martens, *De Zuidnederlandse taalgrens voor het Belgisch parlement*, Heusden, 1962. W. Martens, *De Memoires. Luctor et emergo*, Tielt, 2006, p. 56.

(2) Diverse groepen radicale nationalisten verlieten in 1977-1978 de Volksunie en richtten de Vlaams-Nationale Partij (VNP) en de Vlaamse Volkspartij (VVP) op, die in 1978 deelnamen aan de verkiezingen. De VNP behaalde een kamerzetel, slorpte een jaar later de VVP op en nam de naam Vlaams Blok aan, een benaming die reeds werd vermeld op een gezamenlijke plakbrief van VNP en VVP in 1978.

(3) W. Martens, *De Memoires [...]*, p. 57.

(4) L. Vos, *Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 246-248.

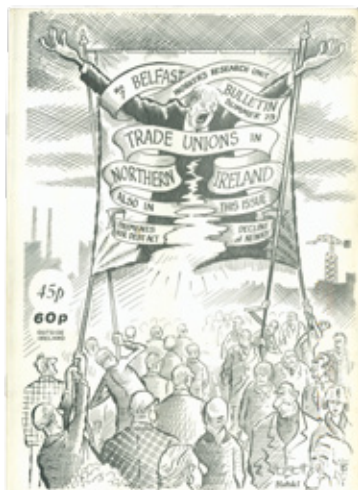
Abonneren op *Wt*

U kunt zich abonneren op *Wt* door overschrijving van het abonnementsgeld op rekeningnummer KBC 733-0215290-77.

Abonnementsgeld:

- binnenland: 23 euro
- buitenland: 28 euro
- steunabonnement: 25 euro

Een selectie uit de recente aanwinsten

1

2

3

Collectie periodieken over de Noord-Ierse kwestie (1)

[BE ADVN AC38 ARCHIEF FLOR COOLS]

Repressedocumenten (1945-1946) van Eugene Van den Broeck (2)

[BE ADVN AC142 ARCHIEF EUGÈNE VAN DEN BROECK]

Archivalia (1962-2004) van Pieter Jan Verstraete over het Komitee voor Nederlands Onderwijs & Kultuur in het Komense (KNOKK). Bevat ook briefwisseling (1942-1943; 1961-1971) van Flor Grammens

[BE ADVN AC189 ARCHIEF PIETER JAN VERSTRAETE]

[BE ADVN AC889 ARCHIEF FLOR GRAMMENS]

Archivalia van Guido Provoost verzameld in het kader van zijn proefschrift *Het Frans-Belgisch militair akkoord van 7 september 1920 en zijn invloed op de Belgische buitenlandse, militaire en binnenlandse politiek 1920-1937*, naast een collectie boeken

[BE ADVN AC474 ARCHIEF GUIDO PROVOOST]

Archivalia van Johan Sauwens over zijn politieke loopbaan bij de Volksunie (VU) naast stukken uit zijn kabinetten

[BE ADVN AC648 ARCHIEF JOHAN SAUWENS]

Archivalia (1970-1990) van Rudi Van der Paal over zijn activiteiten in het Algemeen Nederlands Zangverbond (ANZ) afdeling Antwerpen, Vlaamse Volksbeweging (VVB), Christelijke Vlaamse Volksunie (CVV), Volksunie (VU) en Vlaams Blok (VB)

[BE ADVN AC789 ARCHIEF RUDI VAN DER PAAL]

Werkingsarchief (1968-1969) van de Volksuniejongeren afdeling Oostende

[BE ADVN AC838 ARCHIEF VOLKSUNIEJONGEREN (VUJO) AFDELING OOSTENDE]

Archivalia (1963-1973) van Dirk Vandepitte over zijn activiteiten in de Volksuniejongeren (VUJO) en Volksunie (VU) regio Oostende

[BE ADVN AC839 ARCHIEF DIRK VANDEPITTE]

Repressedocumenten (1944-1945) van Pieter Vorlat

[BE ADVN AC840 ARCHIEF PIETER VORLAT]

Briefwisseling (1902-1944) van Antoon Jacob over *De Vlaamsche Stem* en het activisme en als docent letterkunde aan de universiteiten van Gent en Hamburg. Aantekeningen en briefwisseling in het kader van literair en historisch onderzoek naar Hendrik Conscience en René de Clercq; met handschriften van deze laatste

(zie ook *ADV-N-Medelingen*, nr. 27, pp. 4-8)

[BE ADVN AC841 ARCHIEF ANTOON JACOB]

Archivalia (1983-2000) van Bart Staes over zijn werkzaamheden als medewerker van de Volksunie (VU) fractie Europees Parlement

[BE ADVN AC842 ARCHIEF BART STAES]

Archivalia (1960-1980) van Walter Peeters over zijn activiteiten in de Volksunie (VU) regio Antwerpen, Vlaams Huis Peter Benoit, Walter Bouchery Genootschap, Dosfelinstituut, Algemeen Komitee voor Amnestie, Vlaamse Toeristenbond (VTB) en Vlaams-Nationale Partij (VNP)

[BE ADVN AC843 ARCHIEF WALTER PEETERS]

Werkingsarchief (1961-1963) van de Volksunie afdeling Edegem

[BE ADVN AC844 ARCHIEF VOLKSUNIE (VU) AFDELING EDEGEM]

Briefwisseling (jaren 1920, 1930 en 1950) van de familie Masfranckx over financiële steun aan diverse Vlaamsgezinde initiatieven zoals de Frontpartij in Brussel, Verdinaso en Volksunie (VU)

(zie ook *ADVN-Mededelingen*, nr. 26, p. 11)

[BE ADVN AC848 ARCHIEF LODEWIJK EN IRMA MASFRANCKX]

Briefwisseling en financiële stukken (1954-1957) over het Vlaams Arbeidsfront (VAF) (zie ook *ADVN-Mededelingen*, nr. 27, p. 12)

[BE ADVN AC850 ARCHIEF RENAAT STUBBE]

Collectie clichés van uitgeverij 't Pallieterke (zie ook *ADVN-Mededelingen*, nr. 29, p. 16)

[BE ADVN AC851 ARCHIEF UITGEVERIJ 'T PALLIETERKE]

Archivalia (1955-1994) van Reimond Mattheyssens over zijn werkzaamheden in de Volksunie (VU) als voorzitter van het arrondissement Antwerpen, als lid van het nationaal partijbestuur en als volksvertegenwoordiger. Met een fotocollectie (3)

[BE ADVN AC853 ARCHIEF REIMOND MATTHEYSENS]

Briefwisseling (1939-1940) van Karel Bogaert van tijdens zijn krijgsgevangenschap in Duitsland. Met documenten (1943-1955) omtrent zijn burgemeesterschap in Wetteren tijdens WOII en de naoorlogse repressie

[BE ADVN AC856 ARCHIEF KAREL BOGAERT]

Archivalia (1910-1936) van Jozef Verduyn over zijn dienstjaren tijdens WOI en zijn actieve rol in het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV), Heldenhuldecomité,

De Belgische Standaard en het Verbond van Vlaamse Oudstrijders (Verbond VOS). Met documentatie omtrent de vormer (zie ook *ADVN-Mededelingen*, nr. 26, pp. 4-8)

[BE ADVN AC859 ARCHIEF JOZEF VERDUYN]

Archivalia (1911-1992) van Magda Haegens met repressiedocumenten en stukken over het dagelijks leven in interneringskampen waaronder de redactie van *Opbouw* en *'t Bouwerke*. Met een fotocollectie (zie ook *ADVN-Mededelingen*, nr. 29, pp. 10-11) (4)

[BE ADVN AC861 ARCHIEF MAGDA HAEGENS]

Archivalia (1912-1974) van Hilaire Gravez over zijn beroep als geneesheer en repressiedocumenten. Verder stukken omtrent het familieleven en lidmaatschappen van diverse verenigingen. Met audiovisuele stukken (zie ook *ADVN-Mededelingen*, nr. 29, pp. 10-11) (5)

[BE ADVN AC862 ARCHIEF HILAIRE GRAVEZ]

Archivalia van Roger Blondeau met dossiers over Vlaamse intellectuelen, stukken omtrent eigen publicaties (o.a. over Ferdinand Verbiest), participaties in raden van bestuur en geneeskunde. Met een collectie boeken, periodieken en audiovisuele stukken (6)

[BE ADVN AC864 ARCHIEF ROGER-ALBERT BLONDEAU]

[Sommige archieven bevinden zich nog in de verwerkingsfase en zijn niet onmiddellijk raadpleegbaar]

4

5

6

Choral societies and nationalist mobilization

Project - Op 18 en 19 februari 2011 organiseren NISE en SPIN een workshop in samenwerking met de Artesis Hogeschool en de onderzoeksgroep Politieke Geschiedenis (Departement Geschiedenis) Universiteit Antwerpen. Specialisten buigen zich tijdens deze tweedaagse bijeenkomst over de uiteenlopende bijdragen van koorverenigingen aan negentiende-eeuwse processen van natievorming. Vanaf omstreeks 1810 werden in tal van Europese steden mannenkoren opgericht. Niet zelden ontpopten deze zanggenootschappen en de festivals waarop ze zich aan het brede publiek toonden tot voorname dragers van een uitgesproken

ationale identiteit. Tegelijkertijd was er over de landsgrenzen heen ook een uitwisseling van ideeën en praktijken. Zowel grote als kleine staten, gevestigde als ontluikende naties kenden een bloeiende kooractiviteit. Plechtigheden en herdenkingen werden courant door zanggenootschappen opgeleust, met een repertoire gekleurd door patriottische liederen. Niettegenstaande de onmiskenbare populariteit en relevantie van dit koorleven, is het een tot dusver weinig bestudeerd fenomeen. Zeker het perspectief van de merkwaardige gelijkenissen, een gevolg van culturele transfers, is onderbelicht gebleven. Een

doorgedreven comparatieve analyse is het hoofddoel van de workshop, met sprekers uit een vijftiental landen en regio's. Sessies rond (wederzijdse) beïnvloeding enerzijds en parallelle ontwikkeling anderzijds moeten tot een geïntegreerde visie op de rol van koren in negentiende-eeuwse Europese nationale bewegingen leiden. Een onderzoeksagenda voor de komende jaren wordt hiermee mogelijk. Voor praktische informatie over deze workshop, die op 17 februari stemmig wordt geopend met een uitvoering van enkele koorwerken uit de bestudeerde periode, kan u terecht op de website van NISE (www.nise.eu). [AS]

Vijfde Pil-van Gastelprijs

Aansluitend op het colloquium naar aanleiding van de vijfenzeventigste verjaardag van het tijdschrift *Wetenschappelijke tijdingen*, werd op 21 oktober jl. in Gent de vijfde Pil-van Gastelprijs voor geschiedenis uitgereikt. Laureaat van deze editie, periode 2007-2009, was Daniël Vanacker voor zijn dubbelpublicatie *Een averechtse liberaal. Leo Augusteyns en de liberale arbeidersbeweging – Van activist tot antifascist. Leo Augusteyns en het Vlaams-nationalisme*. Beide werken werden in 2008 uitgegeven door de wetenschappelijke uitgeverij Academia Press uit Gent, in samenwerking met het Liberaal Archief, dat eveneens in Gent is gevestigd. Tegelijkertijd werd de zesde Pil-van Gas-

telprijs uitgeschreven. Die loopt over de periode 2010-2012. Het reglement vindt u op www.advn.be

Laureaat Daniël Vanacker en Richard Celis, voorzitter van de jury van de Pil-van Gastelprijs.

Herkenningsteken cultureel-archief

Op 24 september werden in Brussel de drie nieuwe herkenningstekens voor erfgoedorganisaties voorgesteld. Die herkenningstekens geven aan dat een museum, cultureel-archiefinstelling of erfgoedbibliotheek is erkend door de overheid en over een kwaliteitslabel beschikt. Het kwaliteitslabel maakt de kwaliteitsvolle werking zichtbaar van collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties in Vlaanderen. Het ADVN is een van de momenteel tien centra met het kwaliteitslabel van cultureel-archiefinstelling.

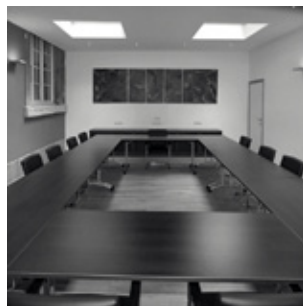

Met toeters en bellen

Project - Onder de werktitel *Met toeters en bellen* is het ADVN op 1 september samen met Amsab-ISG, Kadoc-K.U.Leuven en Liberaal Archief in opdracht van het Vlaams-Brabantse provinciebestuur begonnen aan een onderzoek naar populaire muziekcultuur in de provincie sedert 1800. In de studie van dit veelzijdige themaveld neemt het ADVN specifiek de koor- en liedbeweging voor zijn rekening. Eén van de doelstellingen van dit project is een boek dat van een dubbele ambitie getuigt: enerzijds het aanspreken van een breed publiek, anderzijds het presenteren van een innovatieve benadering van het muzikale leven tijdens de voorbije twee eeuwen. Dat laatste wordt bereikt door een omvattende visie op populaire muziek: de auteurs richten hun blik op een brede waaier

aan muziekvormen en activiteiten. Eerder dan vanuit vooraf bepaalde lijsten genres of categorieën van uitvoerders te vertrekken, gaan ze de wisselende invullingen van de notie populaire muziek na. Onder de koepel van een zestal uitgekozen thema's (groepsbinding en confrontatie, educatie en andere muzikale uitwisselingen, de performance en ruimtelijke dimensie van muziekopvoeringen) worden uiteenlopende verenigingen en praktijken geanalyseerd en binnen ruimere evoluties gekaderd. Hoewel de nadruk op een selectie gevalstudies verspreid over het grondgebied van het hedendaagse Vlaams-Brabant komt te liggen, dient het boek zo de lokale relevantie te overstijgen en ook buiten de provinciegrenzen de aandacht te wekken.

Een tweede pijler van het project is de organisatie van een studiedag in het voorjaar van 2011. Voor een doelpubliek van al wie met muziek te maken heeft, worden niet alleen de eerste onderzoeksresultaten gepresenteerd, maar staan ook enkele praktische lezingen en workshops op het programma. Samenwerking met erfgoedverenigingen moet op de behoeften van het geïnteresseerde publiek inspelen en de aanwezigen sensibiliseren rond de omgang met muzikaal erfgoed. In april 2012 tot slot wordt een beroep op deze en nog andere instanties gedaan voor de organisatie van een culturele manifestatie rond populaire muziek, het culminatiepunt van *Met toeters en bellen*. [Meer precieze informatie vindt u in een volgend nummer van de *ADVN-Mededelingen*.] [AS]

ADV N

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be